

Korejská abeceda roku 1446

Michal Utíkal

Úvod

Hangŭl (한글) neboli korejská hlásková abeceda, je zdrojem národní hrdosti a díky své unikátnosti se stala symbolem národní identity. Jako každý systém zápisu, od vzniku až po současnost, během bezmála pětiset let, zpočátku ojedinělého, později však výlučného užívání, prošel mnoha změnami.

Z historického hlediska, díky absenci vlastní, tradiční abecedy, tj. uspořádaného systému grafémů schopných rozlišit všechny jednotlivé zvukové složky jazyka (fonémy), se v Koreji prvním psaným jazykem stala klasická čínština – *hanmun* (한문) a od zavedení do užívání v roce 108 př. n. l., v něm setrvala až do konce 19. století. Tento způsob zápisu, pomocí čínských ideogramů (한자), měl ovšem mnoho nedostatků; zapsané dokumenty nebyly díky složitosti dostupné pro běžné obyvatelstvo, ale pouze pro omezenou vrstvu učenců. Zároveň s nevhodností k fonetickému přepisu řeči, mohlo docházet k četným nejasnostem. Čínské vypůjčené ideogramy použité k zápisu korejského jazyka, mohly být interpretovány podle: a) výslovnosti nebo b) významu. První skupinu dělíme na ty, které zachovávaly význam daný výslovností a ty, jejichž význam byl odvozen od významu zapsaného znaku. Do druhé skupiny patří znaky čtené podle významu, které dělíme na ty, které si zachovávaly svůj význam a ty, které svůj význam získaly z vysloveného zvuku.

Tyto problémy postupně vedly k pokusům o realizaci korejského fonického systému skrze čínské znaky a jejich užití jako fonogramů k transkripci nativních korejských slov.¹ Především totiž, společně se zavedením čínštiny, bylo nutné zapsat propria a toponyma. Od 6 - 7 st. zaznamenáváme první pokusy s novými systémy; texty jsou nadále psány i dalšími dvěma typy zápisu: a) ten, jehož pořadí slov bylo korejské – *hjangčchal* (향찰)² a b) ten, jehož pořadí slov kolísá mezi čínskou a korejskou syntaxí a obsahuje korejské gramatické formy – *idu* (이두). Tam, kde v zápisu *hjangčchal* jeden čínský znak reprezentoval jedinou korejskou slabiku a byl primárně používán k zaznamenání lidové poezie a jmen rostlin a stromů, *idu* sloužil byrokratickému aparátu a při interpretaci čínských klasiků. Jeho následovník *kugjöl* (구결) pak dodržoval přesný čínský slovosled, pouze se mezi jednotlivé fráze vkládaly jednoduché gramatické značky, při zachování originálního významu. Špatná kompatibilita, neohrabanost a složitost takového sinokorejského řešení dala nakonec popud ke vzniku jediné „národní“ abecedy.

Vznik korejské hláskové abecedy je datován do doby vlády krále Sedžonga Velikého (세종대왕, 1397 – 1450)³, který se v největší pravděpodobnosti potají, společně se skupinou

-
1. Vznik těchto systémů není řádně zdokumentován, souvisí však s rozšířením čínského písma na Korejský poloostrov, které zde bylo známé již před nástupem čínské dynastie Han (206 př. n. l. – 220 n. l.)
 2. Dnes existuje dvacet čtyři básní zapsaných systémem *hjangčchal*.
 3. Čtvrtý panovník dynastie Čosön.

učenců *Akademického výzkumného institutu* (집현전) podílel na její realizaci. Dokončení bylo v roce 1443 završeno vydáním spisu *Systém správných hlásek pro vzdělání lidu* (훈민정음), psaným klasickou čínštinou. Za autora je pokládán samotný panovník. Tato předloha také sloužila učencům při práci na zavedení nového písma do užívání, vrcholícím vydáním publikace - *Vysvětlení a příklady* (해례본, 1446). Později vznikl překlad tohoto dokumentu s vysvětlivkami a příklady do korejštiny - *Ŏnmunbon* (언문본, 1459).

V předmluvě jsou uvedeny důvody, které zavedly vzniku tohoto unikátního díla a my si zde uvedeme překlad z korejského přepisu tohoto dokumentu:

„우리 나라 말이 중국과 달라 한자와는 서로 잘 통하지 아니한다. 이런 까닭으로 어리석은 백성들이 말하고자 하는 바 있어도 마침내 제 뜻을 펴지 못하는 사람이 많다. 내가 이것을 가엾게 생각하여 새로 스물여덟 글자를 만드니. 모든 사람들로 하여금 쉬이 익혀서 날마다 쓰는 데 편하게 하고자 할 따름이니라.“

„Protože náš národní jazyk je jiný než čínský, není možné ho dobře popsat čínskými symboly. Z tohoto důvodu, pokud chtějí hloupí lidé komunikovat, těch, kteří nedokáží sami dosáhnout svého cíle, je mnoho. Protože toto mě činí smutným, vyrobil jsem 28 nových písmen⁴. Je mým záměrem, že každý bude schopen naučit se tato písmena jednoduše a pohodlně je používat v každodenním životě.“

Nová abeceda přispěla ke zvýšení gramotnosti i životní úrovně obyvatel a postupem času se stala prostředkem pro ztvárnění současné i historické umělecké tvorby, zápisu ústní lidové slovesnosti a šíření konfuciánské morálky, tedy hlavní státní ideologie říše Čosön (조선, 1393-1897). Původně nesla název podle samotného dokumentu „*Systém správných hlásek pro vzdělání lidu*“. Moderní název Hangül⁵, jak ho známe dnes, vytvořil Ču Si-kjōng (주시경, 1876 - 1914), jeden ze zakladatelů moderní korejské lingvistiky. Samotné pojmenování se skládá ze dvou částí, a to: „한 Skvělé + 글 písmo“ v archaické korejštině nebo „Korejské písmo“ v moderní korejštině.

Díky své jednoduchosti⁶ se rychle začala šířit mezi nižší vrstvy, pro které se stala cestou k vyjádření vlastních pocitů a svobodné literární činnosti, se všemi liberalizujícími efekty, které to na tehdejší, přísně strukturovanou společnost yangbanů⁷ mělo. Toto vyvolalo velkou vlnu nevole, jejímž vrcholem bylo vystoupením nejvyššího poradce *Akademického výzkumného institutu* Čchö Man-riho (최만리) a části vysoké aristokracie, který ve své řeči k panovníkovi poukazyval na doposud výhradní používání čínského písma a tradiční zřízení státních institucí podle čínského vzoru. Úryvek z jeho řeči k panovníkovi: „*Přestože se v čínských královstvích mohou zvyky a nářečí lišit, není znám případ vzniku nového skriptu založeného na lokální mluvě. Jen takové národy jako Mongolové, Tangutové, Jurchenové, Japonci a Tibeťané mají své vlastní způsoby zápisu. To je však pouze dokladem jejich barbarství a škoda o tom mluvit. Tradičně se říká, změníme barbarství čínskými způsoby. Nikdy jsme však neslyšeli o čínských způsobech, které by se měnily díky barbarům.*“

4. Z toho 17 souhlásek a 11 samohlásek.

5. Takto se písmo nazývá v Jižní Koreji, v Severní je to naopak Čosōngül (조선글); Další možný název je Urigül (우리글), používaný u korejské menšiny v Mandžusku.

6. Podle hlavního kompilátora *Vysvětlení a příklady Čōng Inčiho* (정인지), chytrý člověk ovládl novou abecedu, než skončilo ráno a hloupému to trvalo nejdéle deset dní.

7. Zde prakticky existovaly pouze tři třídy: a. aristokracie b. prostý lid c. otroci.

Tímto se do rukou lidu dostal formální prostředek ke kritice státu, protože do té doby bylo možné stěžovat si pouze ústní cestou. Přeze všechno, až boj o zachování národní identity, během japonské okupace v letech 1910 - 1945, přispěl k jejímu, nyní téměř výlučnému, užívání a nahradil do té doby aktuální smíšený, z části korejsky a z části čínsky psaný jazyk. Postupně se také opustilo od občasných pejorativních názvů používaných opozicí, mezi jinými například: „ženské (암클)“ či „vulgární písmo (언문)“.

Jak se později ukázalo, tento počín byl zásadním na cestě k hledání národní svébytnosti a stal téměř výlučnou metodou zápisu, akceptovanou v obou částech Koreje i mezi četnými komunitami v zahraničí. Dne 9. října v Jižní Koreji dokonce slaví i svůj svátek.⁸

Základní stavební prvky a jejich uspořádání

Grafemické jednotky tvořící korejskou abecedu se nazývají džamo (자모) - „자 písmeno“ a „모 základní“. Základních grafémů existuje 24 – 14 symbolů pro konsonanty, 10 pro vokály.

Souhlásky: ㄱ k, ㄴ n, ㄷ t, ㄹ l, ㅁ m, ㅂ p, ㅅ s, ㅇ ng, ㅈ č, ㅊ čch, ㅋ kch, ㅌ tch, ㅍ pch, ㅎ h
Samohlásky: ㅏ a, ㅑ ja, ㅓ ǒ, ㅕ jǒ, ㅗ o, ㅛ jo, ㅜ u, ㅠ ju, ㅡ ŭ, ㅣ i

Tyto základní grafémy je možné dále skládat a vytvořit tak celkový počet 51 grafémů⁹. Pro účely rychlejšího osvojení je vhodné si zapamatovat sadu základních konsonantů: ㄱ, ㄴ, ㅁ, ㅅ, ㅇ. Ostatní analogicky získáme jejich derivací přidáním jednoho tahu ke stávajícímu grafému, příp. jeho zdvojením. Např. ㄴ > ㄷ > ㅌ (ㄸ) či ㅅ > ㅆ (ㅆ) > ㅈ (ㅉ). Stejně tak můžeme postupovat v případě vokálních hlásek.

Vypracování

Skupina učenců, v čele s králem Sedžongem, přistoupila k vytvoření nové abecedy po dlouhých přípravách, během nichž se tvůrci seznámili s čínskou fonologickou teorií a minimálně s písmem tibetským, mongolským, kitanským, japonským, sanskrt, Phags-pa aj. Postup vzniku nové abecedy byl unikátní a ve světě nemá obdoby. Obecně je možné jazyk zapsat na různých úrovních a to buď na úrovni morfému¹⁰ (čínské logografické písmo¹¹), slabiky¹² (japonská slabičná abeceda kana), nebo segmentů¹³ (latinka, cyrilice aj.). V korej-

8. V Severní Koreji se tento svátek slaví 15. ledna, zřejmě díky „Oslavě dělnické třídy“ v původním termínu.

9. 14 základních konsonantů, 5 zdvojených, 11 spřežek + 6 základních vokálů, 4 jótované, 11 diftongů.

10. Minimální funkční a abstraktní jednotka jazyka s vlastním významem; srov. česky např. ná-měšt-í.

11. Logogram je grafický znak zaznamenávající jedno slovo, resp. lexém; někdy se také nazývá glyf.

12. Základní resp. nejmenší jednotka akustické stránky mluveného projevu, která může nést přízvuk, nebo tón.

13. Segment je diskretní jednotka, kterou můžeme identifikovat, buď fyzicky, nebo sluchově, ve zvukovém řetězu; zde je minimální distinktivní jednotka písma grafém, tedy písmeno a zhruba odpovídá jednomu fonému.

ské abecedě hangŭl se však posunula úroveň kompozice ještě o jeden stupeň dále.¹⁴ Používá rozdílné tahy k určení distinktivních rysů, jako naznačení místa artikulace a způsob artikulace pro konsonanty a jotování, vokálovou harmonii a l-mutaci pro vokály.

Závěr

Jako u každého velkého díla, trvala staletí na cestě k jeho zhodnocení. „*Vernaculární skript není ničím více než kouskem nové, zvědavé chytrosti*“ – tak promluvil Čchö Man-ri ke králi. Co mu však býti upřeno nelze – elementárnost a konzistence třech základních jednot tvořících, přímý vztah mezi grafickým symbolem a produkcí daného fonému, poznání – věru různorodá a bohatá mozaika, bereme jednotlivé střípky a tvoříme celek, kulturněhistorický celek korejského dědictví.

Rejstřík

C

Čosŏn 2

H

hangŭl 1

hanmun 1

hjangčchal 1

I

idu 1

K

kugjŏl 1

Bibliografie

Čermák, F. (2004). Jazyk a jazykověda. Praha: Karolinum.

Kim-Cho, S. Y. (2001). The Korean alphabet of 1446 (Hwunmin Cengum). Seoul: Asea Culture Press.

Ledyard, G. K. (1998). The Korean Language Reform of 1446. Seoul: Shingu munhwasa.

Pucek, V. (2005). Gramatika korejského jazyka. Praha: Karolinum.

Saussure, F. d. (2007). Kurz obecné lingvistiky. Praha: Academia.

14. V angličtině featural alphabet (abeceda založená na distinktivních rysech.)